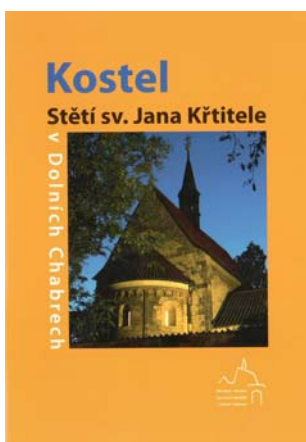

RECENZE

Kostel Stětí sv. Jana Křtitele v Dolních Chabrech, Praha 2011.

Obr. 1. Obálka sborníku Kostel Stětí sv. Jana Křtitele v Dolních Chabrech (Občanské sdružení na ochranu památek v Dolních Chabrech, 2011).

Mnohé, méně známé, ale z hlediska kulturního dědictví významné drobné pražské památky, mají své četné obdivovatele. Ne vždy se však podaří, aby se skupina místních nadšenců, zájemců o historii a památky svého regionu, účinně podílela jak na efektivní ochraně památek, tak na jejich pravidelné popularizaci a osvětě. K takovýmto činnostem se řadí Občanské sdružení na ochranu památek v Dolních Chabrech, založené v roce 2007 z potřeby naléhavé pomoci kostelu Stětí sv. Jana Křtitele s cílem pomoci zabezpečit památce dlouhodobou ochranu. Z aktivit sdružení, které se snaží připomínat kulturní a historické dědictví obce a její kořeny, je nutno zmínit pravidelné spoluorganizování akcí při příležitosti Dne evropského dědictví, Noci kostelů, Dne země či Mezinárodního dne památek, konaných v chaberském kostele – na nichž dnech se též podílejí pracovníci odboru archeologie NPÚ ÚOP v hl. městě Praze.

Péči Občanského sdružení na ochranu památek v Dolních Chabrech vyšel v roce 2011 nevelký, ale informacemi nabitý sborník věnovaný kostelu Stětí sv. Jana (obr. 1). Publikace si klade za cíl přiblížit širšímu publiku nejnovější výsledky výzkumů této stavby. V úvodním slově mons. Dominik Duka, arcibiskup pražský, zdůraznil, že kostel usazený do krajiny není jen vyjádřením přísné logiky, ale je mnohem více symbolickým místem toho, kdo řád tohoto světa překonává, je místem útěchy a naděje. Odborné příspěvky jsou ve sborníku uvozeny krátkou statí nazvanou Počátky Dolních Chabers s připojeným stručným chronologickým přehledem rámovaným lety 1092–1968. Jádrem sborníku pak tvoří následující příspěvky: Historie a archeologický průzkum (Michal Tryml), Románské dlaždice (Jana Snížková), Tajemství nápisu na kostele (Zdeněk Dragoun / Michal Dragoun), Nástěnné malby (Jan Royt), Interiér (Martina Mrňavá). Připojeny jsou i dvě stručnější stati Zvonice (Tomáš Chváta) a Hřbitov (Eva Bradová).

Příspěvek Michala Trymla je první vlašťovkou přinášející nejnovější, zatím jinde nepublikované poznatky z nyní probíhajícího zpracování více než 35 let staré terénní dokumentace (autoři Zdeněk Dragoun a Michal Tryml) a z výsledků revizního archeologického výzkumu, který proběhl v kostele v roce 2010. Ukazuje se, že pod podlahou současné jednodílné obdélné románské svatyně se nacházely ne dvě, ale tři starší stavby (obr. 11 na str. 8). Nejmladší, archeologicky objevenou stavbou zde byla rotunda o impozantním průměru až 12,8 m. Jde tedy, nepočítáme-li svatovítskou centrálu na Pražském hradě, o vůbec největší českou rotundu. Pod ní se nalézal podélný kostel vystavěný ze šikmo kladeného lomového kamene tzv. klasovou technikou (opus spicatum). Při jeho budování byly narušeny reliкty ještě starší stavby, ze které se dochovala nevelká torza opukových základů se zbytky spáleného dřeva na jejich koruně. Ač nebyl dochován celý půdorys stavby, je možno konstatovat, že tento nález dokládá existenci raně středověkého dřevěného kostela postaveného v Chabrech snad někdy na počátku 11. století. Archeologické nálezy podporující toto datování však chybí, neboť situace uvnitř kostela byly značně poškozeny mladšími zásahy.

Druhým podstatným příspěvkem publikovaným ve sborníku je článek Jana Royta, ve kterém je poprvé po novém restaurování provedeno zhodnocení nástěnných maleb v apsidě románského kostela. Autor považuje za nepochybné, že se v Dolních Chabrech nachází nejstarší dochovaný mariánský cyklus v Čechách. Předpokládá, že nástěnné malby vznikly ve dvou etapách. Mariánský cyklus datuje do 50.–60. let 13. století, starší malbu s vyobrazením Krista v mandorle a postavy dvanácti apoštolů do doby kolem let 1230–1240.

Tomuto publikačnímu počínání, s několika příspěvky vysoké odborné úrovně a kvalitní obrazovou dokumentací, nelze takřka nic vytknout. Trochu netradičně však působí soupis pramenů a literatury, který není součástí každého článku, ale je uveden souborně na konci sborníku. Bylo by zřejmě také vhodné vložit na začátek brožury obsah a v tiráži uvést editorky sborníku Martinu Mrňavou a Janu Snížkovou.

Publikaci Kostel Stětí sv. Jana Křtitele v Dolních Chabrech je nutno přivítat, neboť kvalitní regionální literatury není nikdy dost. Kéž by každá památka našla své aktivní milovníky, jako se to podařilo v případě chaberského kostela.

Sborník lze získat prostřednictvím webových stránek Občanského sdružení na ochranu památek v Dolních Chabrech [www.osop-chabry.cz].

Jan Havrda

Stefan KRABATH / Jerzy PIEKALSKI / Krzysztof WACHOWSKI (eds.): Ulica, plac i cmentarz w publicznej przestrzeni średniowiecznego i nowożytnego miasta Europy Środkowej. Wratislavia Antiqua 13. Wrocław 2011.

V polské edici Wratislavia Antiqua, vydávané pod patronátem univerzity ve Wroclawi, vyšel v letošním roce už třináctý svazek (obr. 1). Jednotlivé tematicky laděné sborníky významně obohacují archeologické poznání měst v období středověku a raného novověku už od roku 1999, kdy se objevil první z nich. Navzdory názvu přinášejí některá čísla i příspěvky z jiných měst i zemí střeoevropského prostoru, díky čemuž vybrané tematické okruhy nabývají ucelenějšího rázu. V rámci druhého svazku (Centrum średniowiecznego miasta Wrocław a Europa Środkowa, 2000) byla dvěma články z pera Ladislava Hrdličky a Zdeňka Dragouna představena také Praha.

Nové číslo vychází pod názvem Ulica, plac i cmentarz w publicznej przestrzeni średniowiecznego i nowożytnego miasta Europy Środkowej. Jeho obsah je v podstatě výstupem stejnojmenné konference s mezinárodní účastí zainteresovaných badatelů (Polsko, Česká republika, Německo), konané v roce 2008 ve Wroclawi. Sborník tak zpřístupňuje některá témata či diskusní náměty, které v jejím průběhu zazněly, i širší odborné veřejnosti. Zároveň nás seznamuje s výsledky bádání na poli archeologie měst, získanými v průběhu posledních dvou desetiletí.

Náhled na uspořádání uliční sítě a úpravy povrchu středověkých a novověkých německých měst poskytují tři příspěvky. První přináší komplexnější studii přímořských měst Lübecku a Greifswaldu (Ulrich Müller), ovlivněných možnostmi obchodu a lodní dopravou. Zajímavá je např. snaha o kategorizaci městského prostoru podle převládajícího druhu aktivit nebo otázka vazby sídel elity na domy v dosahu centrálního tržiště/náměstí. Druhý příspěvek naopak sleduje vývoj a proměny konkrétně vymezeného prostoru v Drážďanech (Neumarkt, Thomas Westphalen). Na neporovnatelně větší možnosti poznání oproti „žijícím“ městům ukazuje výzkum zaniklého Nienoveru v Dolním Sasku, prezentovaný ve třetím z příspěvků (Hans-Georg Stephan).

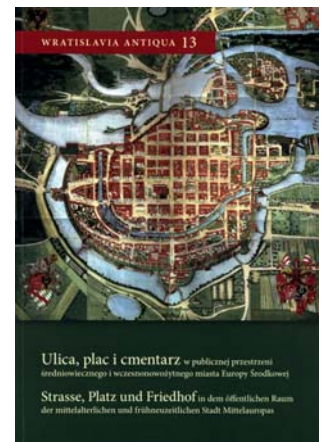
Většina studií, publikovaných ve sborníku, se zabývá městy polskými. Ať už se jedná o práce zaměřené na město jako celek (Racibórz, Drohiczyń), nebo jen na některou jeho část (masné krámy v Gdaňsku, hřbitovy Gorzowa Wielkopolského, kanalizace v Krakově), je evidentní, že i zde dospěla archeologie v posledních letech k zajímavým výsledkům. Jak ovšem ukazuje článek zabývající se Krakovem z pohledu písemných a ikonografických pramenů (Waldemar Komorowski), ne vše je zásluhou samotné archeologie. Na penzum nových poznatků mají vliv i další obory a v prvé řadě jejich vzájemná provázanost.

Pozornost si zaslouží také souhrnné příspěvky. Nepochybně zajímavá je studie plánované zástavby nových městských čtvrtí v rámci měst střední Evropy (Marek Słoń) nebo úježi zaměřená práce na téma městských lokací v Malopolsku (Bogusław Krasnowolski).

Sborník nabízí – zvláště pro českého čtenáře poutavou – možnost sledovat, jak si v porovnání se sousedními zeměmi vede archeologie u nás. Moravské badatelské úspěchy ilustruje studie shrnující nejnovější poznatky z Brna (Rudolf Procházka). Zatímco předlokační průběh zdejších komunikací je zatím spíše hypotetický, počínaje 13. stoletím máme archeologicky zdokumentované i opakované úpravy uličních povrchů. Výzkumy zde přispěly ke zjištění, že první vydláždění proběhlo ještě před polovinou 14. století (odkdy jej dokládají písemné prameny). Napomohly také k doplnění naší představy o rozmístění vápenických pecí nebo o zabezpečení města vodou.

Stav archeologického bádání ve Slezsku přibližuje rozsáhlý příspěvek z Opavy (František Kolář / Michal Zezula). Podařilo se zde doložit první dláždění Dolního náměstí ve 2. čtvrtině 13. století nebo zpevnování veřejných komunikací pomocí hatí. Bez zajímavosti jistě není ani odkrytá část městského hřbitova včetně zachycení hřbitovní zdi.

I Čechy jsou, stejně jako Morava, reprezentovány svou metropolí, a to hned ve třech příspěvcích. První z nich (Tomasz Cymbalak / Jaroslav Podliska) shrnuje výsledky dosavadních archeologických výzkumů, díky nimž bylo možné rekonstruovat průběh raně středověkých komunikací pod Pražským hradem. Postupně se nám tak rozkrývá vzájemně propojená komunikační síť, která se ukázala být ve vztahu ke známým, nebo dosud jen předpokládaným fortifikačním prvkům. Ačkoli zjištěné reliktu cest nemohly být absolutně datovány, na základě keramických nálezů se je podařilo rámcově zařadit do průběhu 10.–11. století. Získány byly také cenné informace o jednotlivých konstrukčních prvcích.

Obr. 1. Obálka sborníku Wratislavia Antiqua 13 (Institute of Archaeology University of Wrocław, 2011)

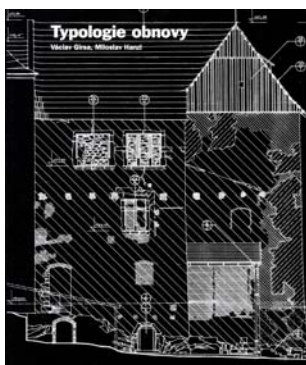
O těch vypovídá i další pražský příspěvek představující raně a vrcholně středověké úpravy povrchů ulic v rámci Starého Města (Jan Havrda / Michal Tryml). Situace zachycené v ulici Kaprově, Platněřské a v prostoru Klementina si umožnily vytvořit představu o použitých surovinách (převažují ty nejsnadněji dostupné, jako jsou říční valouny), nebo o konstrukčních postupech. Právě v prostoru Klementina a dnešní Platněřské ulice byly archeologicky doloženy zatím nejstarší komunikace na vltavském pravobřeží, datované už do 10.–11. století.

Celkový obraz minulosti pražské aglomerace dotváří studie proměny veřejného prostranství na příkladu Náměstí Republiky (Martin Vyšohlíd). Ačkoli vznik Nového Města a výstavba hradeb ve 14. století mohla mít za následek jeho postupný úpadek, rozsáhlý archeologický výzkum potvrdil pravý opak. Dokumentovaná výrobní zařízení dokládají jeho význam pro sídlištní a řemeslné aktivity už v průběhu 12. století. Tento trend s určitými přestávkami pokračoval po celé období středověku, zatímco se pozvolna utvářely hranice zmíněného prostoru. Náměstí si pozici důležitého bodu městské infrastruktury udrželo od předlokačního období až do současnosti.

Závěrem lze říci, že sborník poskytuje slibovaný přehled i srovnání nejnovějších výzkumů vybraných míst střední Evropy a současně obohacuje naši představu o fungování města ve středověku a raném novověku. Většinu příspěvků spojuje optimismus z nových poznatků, nicméně společný je jim také povzdech nad mnohdy velmi omezenými možnostmi systematického studia městské infrastruktury.

Kristýna Peroutková Matějková

Václav GÍRSA / Miloslav HANZL: Typologie obnovy, Praha 2011.

Obr. 1. Obálka publikace Typologie obnovy (Fakulta architektury ČVUT v Praze, 2011)

Oba autoři recenzované práce není třeba dlouze představovat. Obnově památek se věnovali dlouhá desetiletí, nejdříve jako zaměstnanci Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů a od roku 1991 ve vlastním specializovaném ateliéru GIRSA AT s.r.o., který se zaměřuje na konzervaci a obnovu historických staveb. Dnes zcela právem patří mezi přední ateliéry na obnovu památek vůbec.

Desítky let praktických zkušeností vložili oba autoři do celé řady odborných článků a monografií. Typologie obnovy mezi nimi zaujímá přední místo tím, že shrnuje vše podstatné z posledních 20 let působení jejich ateliéru jak v rovině teoretické tak i praktické dokumentované řadou konkrétních ukázek (obr. 1). Ty jsou v knize prezentovány pouze ve velmi stručné podobě, i když řada z nich by jistě zasluhovala vydání vlastní monografie podobně, jako tomu bylo u konzervace jižního průčelí Horního hradu zámku v Českém Krumlově (GIRSA/HANZL/JERIE/MICHOINOVÁ 2006). Přestože se publikace na našem trhu objevuje teprve krátce, neušla pozornosti odborné veřejnosti. Naposledy jí byl věnován rozsáhlý článek v centrálním památkářském časopise (KIBIC 2011).

Po prolístování úvodní předmluvy je čtenář přímo vržen k sérii dvaceti pěti představovaných prací. Z pražských realizací je zastoupena rehabilitace Müllerovy vily v Praze 6 a památková obnova Malé Fürstenberské zahrady v Praze 1. Struktura textu každé jednotlivé realizace je pevně dána. Seznamuje nás stručně s historií objektu, průběhem vlastní obnovy, se zvolenými postupy a přístupy ale i těžkostmi, které je provázely. Většina z publikovaných realizací obdržela ocenění. Pro celkové posouzení staveb by jistě bylo zajímavé uvést i náklady na jejich obnovu. Závěrem je uveden autorský kolektiv projektu obnovy.

Textovou část doprovázejí vynikající fotografie nepotřebující komentář, který je ostatně také vynechán. Vůbec nejpůsobivější jsou záběry interiérů, škoda jen, že jejich účinek není zvýšen rozdílem mezi snímky před a po realizaci, jejichž ukázkou najdeme až v závěru knihy v části věnované práci ateliéru.

Název publikace ve spojení s graficky poutavým obalem dává ale tušit, že značná část díla je věnována metodickým postupům obnovy. Tím vzbuzuje zvědavost, protože právě taková publikace na našem trhu citelně chybí. Otázce metodiky obnovy, kterou tedy očekáváme jako hlavní náplň publikace, autoři skromně řadí mezi výčet realizací do Poznámek k metodice a k výsledkům péče o památky. Přitom v nich uváděné závěry a zkušenosti jsou natolik přínosné, že

je lze považovat za stěžejní. Tento dojem komentuje ve své předmluvě Pavel Jerie, když říká, že se nejedná pouze o představení několika významných památkových akcí a s poukazem na teoretickou část ji přikládá význam zásadního metodického návodu. Ten ale musí čtenář bohužel chvíli hledat, což ostatně musí stále – v knize není zařazen obsah.

Teprve na straně 53 se tedy nachází vložena teoretická stať věnovaná metodice a výsledkům péče o památky, přitom právě zde, a také v závěrečné kapitole věnované práci ateliéru, se nachází klíč k pochopení zvolených přístupů obnovy prezentovaných realizací, které se pak promítají do názvů jednotlivých příspěvků, jakými jsou rehabilitace, konzervace, restaurování nebo prostě obnova. Tato, z mého pohledu stěžejní kapitola, věnovaná metodice a výsledkům péče o památky, přináší ucelený pohled do problematiky obnovy historických objektů vycházející ze zkušeností obou autorů. Ne náhodou začíná krátkým odstavcem věnovaným tradičnímu stavitelství, možná snad až příliš skeptickému v hodnocení řemeslné úrovně současného stavebního umění.

Kapitola se do značné míry prolíná se závěrečným komentářem k práci ateliéru, kde autoři navíc uvádí i konkrétní příklady aplikace jednotlivých metod, jakými jsou konzervační obnova, restaurování a rekonstrukce architektury, méně známé reparační úpravy, ale nevyhýbají se ani transformacím památek. Autoři ovšem nezůstávají pouze u používaných metod, šířeji se věnují záležitostem daleko hlubším, které trápí naši památkovou péči obecně v rovině osobní. V tomto směru je přelomový odstavec s prozaickým názvem Nedocení tvůrčí povahy obnovy památky, který nás bystrými postřehy seznamuje se zažitými způsoby fungování památkové péče, které jsou pak rozváděny v dalších odstavcích věnovaných problémům z projekční praxe, jako je zadávání veřejných zakázek, absence licencovaných architektů stavebních firem, ale i zpracovatelů stavebně historických průzkumů. To jsou nepochybně nejožehavější témata v oblasti památkové péče vůbec.

Knihu uzavírá stručný komentář k práci ateliéru s výčtem realizací od roku 1991 a jim udělených ocenění v množství skutečně úctyhodném. Na úplný závěr je uveden seznam literatury pocházející převážně z pera obou autorů, a jak s povzdechem dodávají, je to i tím, že u nás je vydáváno naprosté minimum publikací, které se na obnovu památek přímo zaměřují.

Hlavní význam předkládané publikace spočívá v širokém a pestrém spektru ukázek různých přístupů obnovy památkových objektů, které se podařilo shromáždit, vše umocňuje bohatá obrazová příloha. V každém případě by Typologie obnovy neměla chybět ve „výzbroji“ každého, kdo se jenom trochu zabývá problematikou památkové péče, a to především jako ukázkový materiál pro samotné investory, mající tak možnost poznat i jiné způsoby obnovy památkového objektu než ty, které jim nabízí většinová stavební výroba dnes.

Použitá literatura

KIBIC 2011 — Karel KIBIC st.: Recenze publikace Typologie obnovy. Zprávy památkové péče 2011, 301–303.

GIRSA/HANZL/JERIE/MICHOINOVÁ 2006 — Václav GIRSA / Miloslav HANZL / Pavel JERIE / Dagmar MICHONOVÁ: Restaurování jižního průčelí horního hradu SHZ v Českém Krumlově. Zprávy památkové péče 66, 2006/3, 199–211.

Matouš Semerád